

Politiker i knibe

Asger Karstensen og påskekrisen 1920

Af Jørgen Fink

Med udgangspunkt i det ideologiske opgør i Det konservative Folkeparti 1918-20 søger cand. mag. Jørgen Fink at vise, at den konservative politiker Asger Karstensen kom til at spille en central rolle i påskekrisens afvikling, idet hans meget stærke ønske om at få vedtaget en ny valglov var med til at bringe krisen over det døde punkt.

Årene 1918-20 var i Det konservative Folkeparti præget af et bittert opgør mellem to fløje, en højrefløj med Alexander Foss som den mest fremstående skikkelse og en venstrefløj med redaktør Asger Karstensen som frontfigur i det interne partiopgør¹. Striden var et grundlæggende ideologisk opgør om partiets politiske linje. Venstrefløjen ønskede at lægge partiet fast på en accept af den politiske liberalisme og det parlamentariske demokrati, mens højrefløjen ikke positivt sluttede op om den politiske liberalisme. Det var imidlertid ikke det spørgsmål, der havde betydning i den konkrete politiske situation. Spørgsmålet om den politiske liberalisme havde fundet sin praktiske afklaring med vedtagelsen af grundloven i 1915. Det var derfor et andet spørgsmål, som striden kom til at dreje sig om på det konkrete niveau. Spændingen mellem de to fløje, der havde været mere eller mindre latent til stede siden partiets stiftelse i 1915, brød ud i åben strid på spørgsmålet om trustloven.

Trustloven var en lov, der skulle sikre staten indseende med, at monopolvirksomheder (truster) ikke misbrugte deres monopol til at tage urimeligt høje priser. Asger Karstensen tilsluttede sig – i overensstemmelse med Det konservative Folkepartis program – en sådan lovgivning ud fra den (ganske vist fejlagtige) forestilling, at en trustlov ville sikre de små virksomheder mod at blive udkonkurreret af de store. Dette standpunkt var en konsekvens af den principielle tilslutning til den politiske liberalisme: Det var et forsøg på at sikre et demokratisk grundlag for det frie

1. Opgøret er behandlet i Jørgen Fink: Striden inden for Det konservative Folkeparti mellem storindustri- og middelstandsfløj 1918-1920. (utr. manuskript, Århus, 1969). Det er tanken at udgive dette manuskript i en omarbejdet udgave.

initiativ og den private ejendomsret. Efter Asger Karstensens mening lå den eneste demokratiske garanti for det frie initiativ og den private ejendomsret i, at der var et flertal i befolkningen af selvstændige næringsdrivende. Han fandt det derfor nødvendigt at begrænse det frie initiativ, når det begyndte at blive en trussel mod sig selv, dvs. når virksomhederne blev så store, at de konkurrerede de små i sæk. Karstensens udgangspunkt var liberalistisk, og hans politik i trustlovsspørgsmålet var en fundamental accept af den politiske liberalisme og var et forsøg på at redde den økonomiske liberalisme ved at gribe ind i den og forhindre dens selvdestruktive tendenser. Det betød imidlertid, at Karstensen i den konkrete situation gjorde sig til talsmand for en antiliberalistisk politik ved at kræve statsindgreb og en statslig regulering af en del af det økonomiske liv. Heroverfor stod højrefløjen, der krævede uindskrænket frihed for erhvervslivet og derfor vendte sig mod enhver form for statslig regulering. I den konkrete strid kom venstrefløjen, og her først og fremmest Asger Karstensen, der havde liberalismen som overordnet politisk præmis, altså til at stå for et antiliberalistisk forslag, mens højrefløjen, der ikke havde liberalismen som præmis, stod for et klart liberalistisk standpunkt med en ubetinget hævde af erhvervslivets frihed. Derved blev det grundlæggende politiske modsætningsforhold sløret.

Det var som sagt trustloven, der førte den latente modsætning i partiet frem til åben strid. Det kom til en række konfrontationer mellem Asger Karstensen og Alexander Foss omkring denne, således på Det konservative Folkepartis landsmøde i Århus i oktober 1919. Det blev imidlertid den sidste åbenlyse konfrontation mellem de to på det spørgsmål. Den 24. januar 1920 blev Alexander Foss ramt af en hjerneblødning, som satte punktum for hans aktive politiske indsats. Trustloven fortsatte med at være et stridspunkt i partiet, og det manifesterede sig tydeligt, da loven i slutningen af februar blev vedtaget i folketinget. Asger Karstensen benyttede lejligheden til at hovre over sine modstandere i partiet og rette et temmelig direkte angreb på Alexander Foss, der som nævnt på det tidspunkt var alvorligt syg og afskåret fra at tage til genmæle.

Derved nedkaldte Karstensen voldsom kritik over sit eget hoved, og hans angreb på Foss førte til en klar svækkelse af hans position i den konservative folketingsgruppe, hvor han måtte indkassere en næse. Det var imidlertid ikke den eneste svækkelse, han kom ud for. Kort efter trustlovsdebatten rettede Ekstra Bladet et angreb på ham og beskyldte ham for at have drevet toldsvindel i forbindelse med hans virksomhed som bladudgiver. Der var den kerne af sandhed i angrebet, at Karstensen i en kort periode havde anlagt en vel fiffig fortolkning af toldloven, men

han havde på forhånd forespurgt i tolddirektoratet og havde altså ikke begået noget kriminelt. Karstensen anlagde injuriersag mod Ekstra Bladet og blev ved en dom i juni i hovedtrækkene rensset for den beskyldning, som bladet havde rettet mod ham. Set under evighedens synsvinkel var det hele en bagatel. Karstensen havde måske nok været rigelig smart i sin toldlovsfortolkning, men han havde handlet åbent, og alt i alt drejede hans toldbesparelse sig om 168 kr. og 29 øre. Det var imidlertid uden betydning. Da sagen kom frem i marts 1920, kunne den bruges imod ham, og det blev den for fuld udblæsning og ikke kun af Ekstra Bladet. Resultatet var, at Karstensen, der i forvejen havde fået en næse for sit angreb på Foss, nu blev voldsomt svækket af de angreb, der blev rettet på ham for hans »toldsag«. Dertil kom imidlertid endnu et tilbageslag, idet en af hans nærmeste støtter på Det konservative Folkepartis venstrefløj, nationaløkonomen L.V. Birck den 20. marts udtrådte af den konservative rigsdagsgruppe. Det ramte Karstensen dobbelt dels ved tabet af en meningsfælle, dels fordi Karstensen havde støttet og forsvaret Birck under den megen uro, der havde været omkring ham i partiet. Karstensen stod derfor som en slags moralsk ansvarlig for ham i politisk sammenhæng og blev følgelig moralsk svækket, da han gik.

Asger Karstensen havde indtil marts 1920 haft en forholdsvis stærk stilling i Det konservative Folkeparti, men den kæde af til dels selvskabte ulykker, han løb ind i i de tre første uger af marts, betød meget brat en så kraftig svækkelse af hans position, at det efterhånden var blevet et spørgsmål, om han overhovedet kunne blive genopstillet til det folketingsvalg, som man – også før påskekrisen – vidste var nær. Den eneste trøst, han havde i den situation, var, at det begyndte at lysne for hans valglovsønsker.

Trustloven og valgloven var Karstensens to mærkesager. Trustloven havde som nævnt givet anledning til voldsom strid i partiet, men den var blevet vedtaget i folketinget af Socialdemokratiet, Det radikale Venstre, Venstre og nogle få konservative, så dens vedtagelse i landstinget forventedes ikke at skabe vanskeligheder. Valgloven derimod var i sig selv ikke en lov, der på samme måde delte partiet. Den bestående valglov favoriserede Det radikale Venstre og Venstre på specielt Det konservative Folkepartis bekostning, så der var enighed i partiet om at ønske den ændret. Når den alligevel havde givet anledning til uenighed i partiet, var det ikke så meget på grund af dens indhold, som fordi den fremkaldte en alt andet en ideel politisk konstellation set fra et konservativt partisynspunkt.

Ved det foregående folketingsvalg i april 1918 havde regeringen Zahle erklæret, at den ville udskrive nyvalg, når krigssituationen var overstået,

og når der var vedtaget en ny valglov. Det indebar, at en valglov ville blive vedtaget umiddelbart forud for et valg, idet regeringen mindst af alt havde travlt med sin valglov. I valglovsspørgsmålet havde de konservative interesser fælles med de to regeringspartier med hensyn til at ønske en revision, mens Venstre havde betydelig fordel af den eksisterende valglov og derfor ikke var interesseret i at få den revideret. Situationen var derfor den, at de konservative lige før et valg, hvor de skulle angribe regeringen, skulle slutte forlig med den, mens Venstre kunne opponere frit mod regeringen både med hensyn til valgloven og i almindelighed. Taktisk gav det Venstre den fordel at fremstå som et mere konsekvent oppositionsparti. Valglovens aktualitet voksede altid i politiske krisesituationer, og dem var der fem af fra 1. verdenskrigs afslutning til og med påskekrisen. Derfor kom Karstensen, der inden for Det konservative Folkeparti var den mest ivrige for en ny valglov, gang på gang i en taktisk umulig situation. Det havde været tilfældet ved statslånskrisen i 1919 og igen ved julekrisen samme år. Ingen af disse kriser havde imidlertid ført til ministerskifte, og i relation til valgloven havde de ikke fået varige følger. Det konservative Folkepartis politik i valglovsspørgsmålet var blevet fastlagt ved landsmødet i oktober 1919 og gik ud på, at partiet gjorde et af Karstensen udarbejdet valglovsforslag til sit. Denne politik var trods julekrisen 1919 uændret, men var kun blevet vedtaget og fastholdt i partiet, fordi Karstensen havde presset på.

Den afgørende saglige forskel i valglovsspørgsmålet stod som sagt mellem Venstre, der ikke ønskede en matematisk retfærdig valglov, og de tre andre partier, der gjorde. Forskellen mellem Karstensens valglovsforslag og regeringspartiernes var, at regeringspartierne ønskede et system med valg i enkeltmandskredse + tillægsmandater, mens Karstensen ønskede valg i amtskredse + tillægsmandater. Forskellen lå i, at Karstensens forslag gav vælgerne mulighed for at vælge mellem flere kandidater inden for samme parti, hvilket regeringsforslaget ikke gjorde. Det var for Karstensen hovedpointen med valglovsforslaget, idet han mente, at det ville styrke hans fløj af partiet, som efter hans forventning havde betydeligt større folkelig appel end partiets højrefløj. Desuden fjernedes ved Karstensens forslag fristelsen til at gå efter kredsmandatet, dvs. stemme taktisk; Karstensen mente, at en hel del konservative vælgere på landet stemte på Venstre for at undgå en radikal eller socialdemokrat. Med hensyn til matematisk retfærdighed var der ingen væsentlig forskel mellem Karstensens forslag og regeringspartiernes, og det havde længe ligget i luften, at valgloven ville blive et kompromis mellem regeringen og de konservative, men som nævnt havde regeringspartierne ikke haft travlt

med valgloven, som var deres officielle begrundelse for ikke at udskrive valg; regeringspartierne ønskede ikke valg, før der var kommet en reel afklaring af, hvor den kommende grænse mellem Danmark og Tyskland skulle gå². Efter afstemningen i 2. zone den 14. marts stod det imidlertid klart, at grænsen i al væsentlighed ville komme til at gå langs 1. zones sydgrænse. Den 16. marts opgav indenrigsminister Ove Rode derfor på regeringspartiernes vegne deres modstand mod Karstensens forslag. Det gav formanden for Det konservative Folkeparti på rigsdagen, proprietær Emil Piper anledning til den kuriøse bemærkning, at »når ministeren accepterer mit partis forslag, må jeg tage anstand«³, hvilket udtrykker hans ubehag ved at skulle slutte forlig med Socialdemokratiet og Det radikale Venstre imod Venstre, samtidig med at der ubestrideligt var tale om et forslag, som gav væsentlige forbedringer til Det konservative Folkeparti. Efter Ove Rodes principielle tilslutning den 16. marts fulgte en gennemarbejdning af forslaget, og på et udvalgsmøde 24. marts nåedes der principiel enighed mellem regeringspartierne og de konservative. Tilbage stod nu kun nogle mindre spørgsmål. Formanden for Det konservative Folkepartis folketingsgruppe, godsejer Johan Knudsen slog derfor også fast under behandlingen af grundlovsforslaget den 26. marts, at de konservative ikke ville fravige deres valglovsforslag, når der nu var udsigt til, at det kunne vedtages⁴. Sådan var stillingen, da kongen den 29. marts afskedigede regeringen Zahle og dermed udløste påskekrisen.

Fra kongens side var påskekrisen i statsretslig sammenhæng et forsøg på at hævde i praksis, at kongen havde ret til at foranledige udskrevet valg og kræve rigsdagen opløst. Det var ikke et angreb på parlamentarismen⁵. Krisen begyndte som sagt med Zahles afskedigelse den 29. marts, og den blev løst, da kongen den 4. april om morgenen definitivt besluttede at afskedige ministeriet Liebe. Der var ganske vist fortsat store problemer efter den 4. april, men den egentlige krise var ovre. Inden Det konservative Folkeparti og Asger Karstensens holdning under krisen skal belyses, kan det være nyttigt kort at sammenfatte hovedtrækkene i krisens forløb⁶. I grove træk kan den opdeles i fire faser.

I krisens første fase frem til den 31. marts var situationen uafklaret og til dels uoverskuelig. Regeringen Liebe blev først udnævnt den 30. og

2. P. Munch: *Erindringer*. Bd. IV, 1963, s. 112.

3. Tage Kaarsted: *Påskekrisen 1920, 1968*, s. 181.

4. *op.cit.*, s. 182.

5. Jørgen Fink: J.C. Christensen og påskekrisen. i *Festskrift til Troels Fink*. 1982, s. 130.

6. Sammenfatningen bygger på Tage Kaarsted *op. cit.*, og de fleste af de følgende henvisninger stammer fra denne bog.

slog i sin første erklæring fast, at den betragtede sig som et rent forretningsministerium, som alene havde til opgave at udskrive valg og som ikke ville engageres i nogen form for lovgivning. Dette var i overensstemmelse med kongens opfattelse af situationen. De politiske partier og fagbevægelsen fik i denne fase opstillet deres krav til en udgang på krisen. Vigtigst var det her, at De samvirkende Fagforbund (D.s.F.) efter pres fra Socialdemokratiet bebudede at ville erklære generalstrejke, hvis ikke regeringen bøjede sig for deres krav. I slutningen af første fase kunne man begynde at skimte omridsene af de forligs- og konfliktmuligheder, som situationen rummede, men regeringen forestillede sig som sagt ikke at skulle føre forhandlinger med de politiske partier og fæstnede sig ikke synderligt ved deres krav bortset fra den bebudede generalstrejke, som regeringen måtte træffe foranstaltninger imod. I et statsråd 31. marts fik regeringen vedtaget at udskrive valg til den 22. april, opløse rigsdagen fra den 21. og hjemsende den straks⁷. Men i løbet af dagen den 31. marts ændrede situationen sig så meget, at statsminister Otto Liebe ud på eftermiddagen egenmægtigt besluttede at udskyde offentliggørelsen af statsrådsbeslutningen om valg. Det, der fik Liebe til at ændre opfattelse, var henvendelser fra kabinetssekretær Krieger, overformynder M.P. Friis, nationalbankdirektør C. Ussing og departementschef Schrøder, der advarede mod de farer, som en generalstrejke ville føre med sig. Af disse kom M.P. Friis formentlig som sendebud for den afskedigede statsminister C.Th. Zahle. Pointen med hans henvendelse skulle være at skitsere et konkret forligsgrundlag, men sådan blev den ikke opfattet⁸. Det, der fæstnede sig hos Liebe, var de indtrængende advarsler, som fire

7. Der er lidt uklarhed om datoerne. Otto Liebe skriver i sin beretning (Tage Kaarsted: Statsminister Otto Liebe og påskekrisen 1920. i *Jyske Samlinger*, Ny række VI, s. 282-309. Citeret Liebe) at det den 31. marts blev besluttet i statsråd at udskrive valg til den 23. april og opløse rigsdagen fra den 22., men at valget på kongens ønske blev rykket frem til den 20. april (s. 292). Det harmonerer ikke med, at Liebe senere gav meddelelse om, at valgene i henhold til statsrådsbeslutning af 31. marts var udskrevet til den 22. april (se Tage Kaarsted (udg.): *Admiral Henri Konows Erindringer*, bd. 2 1967 s. 212. I rigsdagstidende 1919-20, folketingets forhandlinger sp. 5215f findes statsrådsbeslutningen fra den 31. marts aftrykt, og i den udskrives valg til den 22. april med opløsning af rigsdagen fra den 21. Liebes oplysninger om, at valget blev rykket frem til den 20., kan altså ikke bekræftes.

8. Tage Kaarsted: Påskekrisen s. 264, jvf. Liebe s. 293. Henvendelsen fra Zahle er interessant, fordi den antyder en mulighed for, at regeringen Liebe kunne blive siddende, hvis den fik valgloven vedtaget. Var det en fælde fra Zahles side eller var det et virkeligt forligstilbud? Zahles henvendelse er det eneste eksempel på et forligstilbud fra radikal og socialdemokratisk side, som antydede muligheden af, at Liebe blev siddende. Havde Zahle dækning for det i partiet, eller var hans henvendelse blot en føler?

højtestimerede samfundsstøtter fremførte. Liebe begyndte at hælde til den anskuelse, at regeringens opgave ikke kunne begrænses til at udskrive valg, men at den også måtte tage stilling til eventuelle forligsmuligheder i lyset af den samfundskonflikt, som trak op. Denne opfattelse blev yderligere bestyrket af, at der næsten samtidig kom en delegation fra Socialdemokratiet og D.s.F. for at give meddelelse om, at generalstrejken nu var definitivt vedtaget af den dertil kompetente forsamling til iværksættelse fra den 6. april, medmindre to krav blev opfyldt: Regeringen Liebe skulle træde tilbage, og der skulle vedtages en retfærdig valglov.

Liebe indbød til en forhandling om disse spørgsmål, og dermed gled krisen over i sin anden fase (31. marts-2. april), hvor regeringen Liebe gik i forhandling med de politiske partier og – imod sine oprindelige planer – også stillede sig åben over for muligheden af at medvirke til en egentlig lovgivning. Valgloven havde fra starten været med i socialdemokraterne og de radikales forligsbetingelser, men som nævnt havde regeringen Liebe ikke fæstnet sig ved det i krisens første fase; den 1. april gik det op for regeringen, at det var valgloven, der var det centrale krav for socialdemokraterne og de radikale (idet de radikale dog ikke på noget tidspunkt deltog i forhandlinger med Liebe). Statsministeren havde hertil svaret, at han efter at have orienteret sig havde fået det indtryk, at Det konservative Folkeparti ikke længere stod ved sit forlig om valgloven⁹. Men i de videre forhandlinger gik Liebe-regeringen så vidt, at den tilbød at prøve at føre valgloven igennem. Det blev imidlertid klart for regeringen, at Socialdemokratiet ud over kravet om en valglov også krævede regeringen væk. Dermed strandede forhandlingerne uden at blive formelt afbrudt.

Den anden fase af krisen rummede imidlertid også et andet forløb uafhængigt af forhandlingerne mellem Socialdemokratiet og Liebe. Det drejede sig om valgloven og skyldtes et initiativ fra Det radikale Venstre¹⁰. Den 31. marts sendte partiet en skrivelse til de tre øvrige partier med opfordring til at indlede forhandlinger om valgloven og i tilfælde af enighed kræve rigsdagen indkaldt. 3. april blev foreslået som mødedag, og de radikale bad om hurtigt svar. De indløb den følgende dag. Socialdemokratiet sagde ja, Venstre sagde nej i almindelighed og i udtalt særdeleshed, så længe generalstrejken ikke var afblæst. Det var, hvad

9. Liebe s. 298.

10. Kaarsted op. cit. s. 268.

man kunne vente. Størst interesse knyttede der sig til svaret fra Det konservative Folkeparti, fordi partiet som nævnt så sent som den 26. marts havde erklæret, at det ikke ville opgive sit valglovsforslag, nu hvor der var udsigt til, at det kunne gennemføres. Svaret var langt det mest uldne, og det var vel, hvad man i den givne situation kunne vente. Det omtales nærmere nedenfor. Partiet sagde nej til forhandlinger, men ville måske godt senere. Umiddelbart kom der altså ikke noget ud af den radikale henvendelse.

Den 2. april kørte forhandlingerne mellem Socialdemokratiet og Liebe fast, og dagen før var det blevet klart, at de radikales valglovsinitiativ ikke havde ført til, at der blev indledt forhandlinger. Den 2. april udsendte regeringen yderligere meddelelse om, at der i henhold til statsrådsbeslutningen af 31. marts blev udskrevet valg til den 22. april, og at rigsdagen blev hjemsendt fra den 21. Når rigsdagen trådte sammen den 14. april som fastsat af tingenes formænd før påske, ville regeringen orientere folketinget om grunden til ministeriets dannelse. Dette var i modstrid med Liebes oprindelige plan om at hjemsende rigsdagen straks, og når Liebe var gået med til det, skyldtes det alene, at han havde gjort det klart, at han ikke ville vige for et mistillidsvotum i folketinget. Resultatet af anden fase blev derfor, at fronterne blev trukket skarpt op. D.s.F., Socialdemokratiet og Det radikale Venstre forlangte en retfærdig valglov og regeringens afsked, men ville så til gengæld afblæse generalstrejken og gå med til hurtigt valg¹¹. Venstre, Det konservative Folkeparti og regeringen Liebe krævede generalstrejken afblæst og hurtigt valg. Dertil krævede Venstre (uden at formulere det som et direkte krav); at man skulle beholde den gamle valglov, mens de konservative ikke stillede sig helt afvisende over for en ny valglov, og Liebe erklærede sig beredt til at medvirke, hvis der kunne opnås enighed (men de frister Liebe havde sat: Rigsdagen skulle først træde sammen den 14. april, og valget holdes den 22. april, udelukkede, at en eventuel ny valglov kunne få gyldighed for det førstkommende valg)¹². Hvis man sammenholder de to sæt positioner, ses det, at Venstre var totalt afvisende, mens Det konservative Folkeparti (og Liebe) viste en vis imødekommenhed med hensyn til valgloven. Kravene om Liebe væk og generalstrejken afblæst låste hinanden fast, men med hensyn til valgloven lå der en mulighed for at bringe situationen i bevægelse.

11. Socialdemokratiet og de radikale havde også inden påskekrisen været indstillet på et snarligt valg.

12. Det var Liebe-regeringen næppe på det rene med.

Med sammenbrudet i forhandlingerne mellem socialdemokraterne og Liebe og Liebes erklæring om, at der skulle afholdes valg den 22. april, gik krisen ind i sin tredje fase. Socialdemokratiet og Det radikale Venstre havde forgæves forsøgt at få rigsdagen indkaldt, og de måtte derfor finde et andet forum, hvor de kunne fremsætte deres krav. På forslag af de radikale indkaldte de Københavns Borgerrepræsentation til møde den 3. april. Formålet var at vedtage en resolution, der krævede Liebe-regeringen væk, og derpå lade borgerrepræsentationen gå i optog til kongen og aflevere resolutionen. Den borgerlige gruppe i borgerrepræsentationen havde oprindeligt givet tilsagn om at ville tilslutte sig, men da det kom til stykket, fremsatte den sit eget resolutionsforslag og deltog ikke i borgerrepræsentationens optog, men henvendte sig selvstændigt til kongen og foreslog ham at kalde partiformændene til møde på Amalienborg. Dette råd fulgte kongen, og dermed gled krisen over i fjerde og sidste fase, som omfattede forhandlingerne mellem partilederne natten mellem den 3. og 4. april. De endte som bekendt med, at der blev nået et forlig, som gik ud på, at regeringen Liebe blev afskediget, og at valgloven skulle gennemføres hurtigst muligt. De centrale figurer i forhandlingerne var Ove Rode, Stauning og J.C. Christensen. For Det konservative Folkeparti mødte Emil Piper og Johan Knudsen, som ikke tegnede sig synderlig stærkt i forhandlingerne, skønt de havde en nøgleposition. Det omtales nærmere i det følgende, idet opmærksomheden nu skal koncentreres om, hvordan Det konservative Folkeparti og Asger Karstensen stillede sig under krisens forskellige faser.

Da kongen havde afskediget Zahle den 29. marts måtte Det konservative Folkeparti tage offentlig stilling til den situation, der var opstået. Partiets rigsdagsgruppe blev indkaldt til møde den 30. og udsendte en erklæring, der støttede kongens afskedigelse af Zahle og hævdede, at det var i god overensstemmelse med parlamentarisk statskik. Erklæringen tog af gode grunde ikke stilling til ministeriet Liebe, der ikke var dannet endnu, men konsekvensen af erklæringen var, at de konservative accepterede kongens ret til at kræve valg udskrevet. Det var i realiteten ensbetydende med, at Det konservative Folkeparti opgav kravet om en ny valglov. Der findes ikke noget referat af mødet i den konservative rigsdagsgruppe, så det vides ikke, om valgloven har været inddraget i drøftelserne eller, om Asger Karstensen har gjort forsøg på at redde den. I sin avis Frederiksborg Amtstidende bakkede Asger Karstensen fuldt op om partilinjen. Han skrev den 30. marts en leder »Ministeriets afsked —«, hvor han hævdede, at regeringen Zahle havde mistet sin parlamentariske basis, og at det nu måtte blive et forretningsministeriums sag at udskrive

valg til folketinget med kortest muligt varsel. Lederen er formentlig skrevet forud for mødet i rigsdagsgruppen og viser, at Asger Karstensen var på det rene med, at afskedigelsen af Zahle umiddelbart betød, at de konservative måtte opgive deres valglov på denne side af et valg. Erklæringen af 30. marts var Det konservative Folkepartis officielle standpunkt, og den satte grænser for, hvad Asger Karstensen i den følgende tid kunne gøre.

Krisens anden fase rummede som nævnt to uafhængige forløb: De radikales forslag om forhandlinger om valgloven og Liebes forhandlinger med Socialdemokratiet i forbindelse med hvilke han opsøgte Venstre og Det konservative Folkeparti på rigsdagen. For de konservatives vedkommende var det Emil Piper og J.C. Døcker, som Liebe talte med, og de forsikrede på partiets vegne at ville støtte ministeriet på alle måder¹³. Denne udtalelse var altså en bekræftelse af den holdning, partiet havde tilkendegivet ved sin erklæring af 30. marts. Med hensyn til den anden udviklingslinje havde de radikale som nævnt opfordret de andre partier til hurtigt at komme til forhandling om valgloven, og Det konservative Folkeparti havde svaret på denne henvendelse den 1. april. Svaret var et nej til at deltage i underhåndsdrøftelser om valgloven som foreslået af Det radikale Venstre – hvilket var i overensstemmelse med partiets erklæring af 30. marts – men samtidig erklærede partiet sig villig til »så snart opfordring fra ministeriet eller anden officiel anledning foreligger« at fortsætte forhandlingerne i landstingets valglovsudvalg umiddelbart efter påske (altså en uge før rigsdagen igen skulle træde sammen). Dette sidste var i overensstemmelse med den principielle enighed om valgloven, som var fastslået så sent som den 26. marts, men betegnede en reel bevægelse i standpunkt i forhold til partiets erklæring af 30. marts. Svaret til Det radikale Venstre var underskrevet af Det konservative Folkepartis formand, Emil Piper, men det var fremgået af et møde hos folketingsmand, hrs. Harboe med en del af medlemmerne af partiets rigsdagsgruppebestyrelser samt nogle andre, og hvor alle deltagerne ifølge Asger Karstensen havde været parat til at gå på kompromis, hvis man kunne få valgloven hurtigt vedtaget og rigsdagen indkaldt. Der findes ikke noget egentligt referat af mødet hos Harboe, men det er omtalt i protokollen for forretningsudvalget for Det konservative Folkeparti, hvor Karstensen og Piper henviste til det i et møde den 5. april, hvor der blev holdt storvask over påskens begivenheder, jvf. nedenfor. Hvor stor indflydelse Asger Karstensen har haft på udformningen af det konservative svarbrev er ikke

13. Liebe, s. 301.

klart, men det forekommer evident, at han har presset på for at skabe mulighed for at få valgloven igennem. Under alle omstændigheder gav svaret ham større handlemuligheder. Efter 30. marts-erklæringen kunne man vanskeligt arbejde for en hurtig vedtagelse af valgloven uden at komme i strid med partiets politik, dvs. uden at udsætte sig for eksklusion, hvilket i Karstensens tilfælde var så meget mere overhængende, som hans position i forvejen var blevet kraftigt svækket, så at adskillige betragtede ham som en belastning for partiet. Men efter Pipers brev af 1. april, hvor partiet havde erklæret sin beredvillighed til hurtigt at genoptage valglovsforhandlingerne, hvis der forelå en officiel anledning, var det ikke brud på partiets politik at give en hjælpende hånd med ved at tilvejebringe en sådan officiel anledning, ikke direkte brud i hvert fald. Spillerummet var blevet udvidet, men der var fortsat snævre grænser for, hvor langt man kunne gå.

Som nævnt havde anden fase af krisen vist, at det var valgloven, der rummede muligheder for at bringe situationen i bevægelse. Enighed om valgloven kunne blive løftestang for et samlet forlig. Nøglepositionen i den henseende havde Det konservative Folkeparti. Hvis partiet fastholdt sit nej fra erklæringen 30. marts til en valglov på denne side et valg, var der ikke udsigt til forlig. Hvis Det konservative Folkeparti derimod fulgte den bevægelighed op, som var antydnet i partiets svar til Det radikale Venstre den 1. april, så indebar det ganske vist ikke i sig selv nogen garanti for, at der ville blive sluttet forlig, men det skabte den nødvendige forudsætning for, at det overhovedet kunne lade sig gøre, og det virkede i sig selv i forligsretning, fordi det reducerede konfliktstoffet til spørgsmålet Liebe væk contra generalstrejken afblæst, og dette sidste krævede kun enighed mellem de to tidligere regeringspartier og kongen. Det konservative Folkepartis holdning til valgloven i krisens tredje fase er derfor det centrale moment i kriseforløbet, hvad de politiske partier angår. Det var ikke i sig selv tilstrækkeligt til at løse konflikten. Det forekommer klart, at det var truslen om generalstrejken og den sociale uro, der vejede tungest med hensyn til at presse krisens centrale figur, kongen, til forlig. Men et folkeligt pres omsætter sig ikke automatisk i et forlig. Det virker gennem de centrale aktører i form af en politisk beslutningsproces, og i den proces blev Det konservative Folkepartis holdning til valgloven det centrale moment i krisens løsning.

Og hermed er vi fremme ved tredje fase af påskekrise, der dækker dagene 2. og 3. april. Oppositionen havde forgæves forsøgt at få folketinget indkaldt og fik som nævnt i stedet indkaldt Københavns Borgerrepræsentation til møde den 3. Det gav Asger Karstensen en chance, fordi han

var medlem både af rigsdagen og af borgerrepræsentationen. Men hans handlemuligheder var begrænsede, fordi det måtte stå ham klart, at han ville blive stillet til ansvar i rigsdagsgruppen for, hvad han havde gjort som borgerrepræsentant. Men samtidig var det klart, at hvis situationen skulle bringes videre, var man nødt til at gøre noget for valgloven fra konservativ side.

Borgerrepræsentationen blev indkaldt den 2. april til møde næste dag kl. 16. Formålet var at få vedtaget en resolution, der krævede regeringen Liebe væk og derpå lade borgerrepræsentationen in pleno forelægge resolutionen for kongen. Den borgerlige gruppe i borgerrepræsentationen havde som nævnt givet forhåndstilsagn om at deltage¹⁴. Men da det kom til stykket, ville den borgerlige gruppe ikke være med. Den stillede sit eget resolutionsforslag, som ikke krævede Liebe væk, men i stedet foreslog, at borgerrepræsentationen lagde pres på partierne på rigsdagen for at få dem til at nå til enighed om valgloven, og den deltog ikke i optøget eller i flertallets audiens, men fik i stedet separat foretræde for kongen. Den havde altså ændret holdning fra den 2. til den 3¹⁵. Borgergruppen begyndte sine møder den 3. april kl. 10, og fra starten blev der udfoldet store bestræbelser på at undgå den henvendelse til kongen, som flertallet i borgerrepræsentationen (radikale og socialdemokrater) havde taget initiativ til, og som skulle kræve Liebe væk. I stedet havde den borgerlige gruppe som nævnt forsøgt at få rigsdagens partier til at enes om valgloven. Rent konkret havde de først sonderet terrænet hos socialdemokraterne og fået deres helt præcise forligsbetingelser, herunder deres konkrete ønsker til indholdet af en valglov. Disse betingelser havde de så forebragt først Venstre og siden Det konservative Folkeparti på rigsdagen, og da det var et krav fra Socialdemokratiet, at Liebe skulle gå, havde de forsøgt at overtale de to partier til at gå med til det. Forgæves naturligvis. I den forbindelse skal det understreges, at det ikke var borgergruppens politik at kræve Liebe fjernet¹⁶. Når det punkt kom til at stå så stærkt i delegationens forhandlinger med Venstre og de konservative skyldes det, at det var en betingelse fra Socialdemokratiets side for at gå med til et forlig. Borgergruppens politik var at få de politiske partier til at

14. Kaarsted op. cit. s. 278.

15. Den ændrede holdning fremgår også af Ernst Kaper: *Efterladte Memoireblade* ved Sigurd Thorsen. 1944. s. 137 Citeret Kaper.

16. Kaarsted op. cit. s. 279. Inden for borgergruppen ønskede Kaper og senere også H.C.V. Møller, at man skulle kræve Liebe væk, men det var ikke borgergruppens politik, se Kaper s. 138 og 140.

»slavisk parolen om nyvalg i huj og hast.

At søge denne parole ændret indenfor rigsdagens konservative var for os der tilhørte mindretallet i partiet, og som mente, at man ikke senere kunne nå til en valglov som den, vi tilstræbte, og som altså nu var mulig, en håbløs tanke..

Jeg valgte da at gå en omvej. Jeg henvendte mig til overretssagfører *Becker*. Becker havde ved en henvendelse, hvori også borgmester *Kaper* deltog, søgt at ændre kursen indenfor den Piperske kreds. Henvendelsen afslørede et sindelag, der stod på linje med de hensigter, vi andre havde.

Jeg forelagde da Becker og andre af mine kolleger indenfor den borgerlige fællesgruppe følgende plan for en henvendelse fra den borgerlige gruppe i Borgerrepræsentationen til kongen – Borgerrepræsentationens øvrige grupper havde lige forinden besluttet at gå i procession til Amalienborg og forlange ministeriet Zahle genindsat. Jeg mente altså, at den borgerlige gruppe selvstændigt skulle henvende sig til Majestæten og forelægge ham en udtalelse, der gik ud på, at rigsdagen *hurtigt* skulle fuldende sit arbejde med valgloven, og *derefter* skulle valg til folketinget straks udskrives¹⁹.

Asger Karstensens erindringer er fra 1940 og kan ikke forventes at være korrekte i detaljerne. Hans oplysning om regeringen Zahle er således ikke rigtig. Heller ikke tidspunktet for hans henvendelse til Becker kan være rigtigt. Han daterer den til efter mødet i borgerrepræsentationen den 3. om eftermiddagen, men på det tidspunkt havde borgergruppen besluttet at gå til kongen, og på det tidspunkt havde Asger Karstensen ikke specielt brug for Becker. Der var ikke noget vundet ved på det tidspunkt at lade Becker fremføre Karstensens forslag. Henvendelsen til Becker må være sket, inden mødet i borgergruppen begyndte den 3. april kl. 10, for fra da af og resten af dagen sad Becker uafbrudt i møde. Man kan heraf slutte, at det var Karstensen, der havde formuleret den plan, som borgergruppen fulgte den 3., og som fik borgergruppen til at fravige sit forhåndstilsagn om at deltage i en samlet henvendelse til kongen. Det er af det foregående også fremgået, hvorfor Karstensen, som han skriver, gik en omvej og fik Becker til at fremføre forslaget. Det ses af erindringerne, at Karstensen gik til Becker, fordi han ikke kunne komme nogen vegne med den konservative rigsdagsgruppe, og som det ses af begivenhedsforløbet den 3., jvf. borgmester *Kapers* erindringer fra april 1920²⁰, var den gennemgående tanke i Karstensens forslag, at man skulle lægge pres på de politiske partier for at opnå enighed om valgloven; først forsøgte borgergruppen på egen hånd gennem en delegation under ledelse af Becker, og i den situation var det afgørende vigtigt, at Karstensen

19. Asger Karstensen: *Et Liv i Politik*. 1940 s. 100f.

20. *Kaper*, s. 137 ff.

enes om valgloven først og fremmest og dernæst om et samlet forlig, og da det ikke lykkedes for borgergruppen på egen hånd at komme igennem med denne politik, stillede borgergruppen resolutionsforslag om, at den samlede borgerrepræsentation skulle nedsætte et udvalg, der skulle fortsætte presset på de politiske partier på rigsdagen, og da det resolutionsforslag blev nedstemt, gik borgergruppen til kongen (for sig selv og ikke i optog) ikke for at kræve Liebe væk, men for at foreslå kongen at indkalde partirepræsentanter, så man kunne få en forhandling i gang og så at sige få hidført en »officiel anledning« (som omtalt i de konservatives svar til de radikale 1. april) til at genoptage valglovsdrøftelserne. Som bekendt lykkedes det sidste, idet kongen fulgte borgergruppens råd.

Der var derfor en reel forskel på den politik, som borgergruppen fulgte den 3. april og den politik, som borgerrepræsentationens radikale og socialdemokratiske flertal forfægtede. Flertallet krævede slet og ret Liebe væk og fortsatte hermed den linje, som Socialdemokratiet havde fulgt i de foregående dage, og som havde generalstrejken som sit mest markante udtryk, mens borgergruppen søgte at skabe forlig om en hurtig gennemførelse af valgloven og altså videreførte linjen fra de radikales henvendelse til de øvrige partier 31. marts. Et sådant forlig om en hurtig gennemførelse af valgloven kunne ganske vist kun virkeliggøres, hvis ministeriet Liebe blev fjernet – det var en følge af socialdemokraternes og de radikales holdning – og for så vidt var afstanden mellem flertal og mindretal i borgerrepræsentationen i realiteten ikke stor, men der var dog den afgørende forskel, at flertallet direkte krævede Liebe væk, mens borgergruppen søgte at skabe de politiske forudsætninger for, at Liebe kunne fjernes. Det var altså ikke opportunisme, der fik borgergruppen til at sige nej til at deltage i flertallets henvendelse til kongen, men en reel forskel i de to gruppers politik¹⁷.

Som nævnt ændrede borgergruppen politik fra den 2. til den 3. april, og manden, der den 3. april forelagde forslaget til den nye politik, som gruppen fulgte den dag, var ors. Becker¹⁸. Men ideen var ikke Beckers egen. Det var Karstensens. Han skriver i sine erindringer, at trods enighed om partiets egen valglov med Socialdemokratiet og Det radikale Venstre fulgte Det konservative Folkeparti efter den 29. marts:

17. Kaarsted op. cit. s. 281.

18. Det var ikke det samme forslag, som han havde forelagt dagen før. Kaarsted op. cit. s. 278, jvf. Kaper s. 137.

ikke stod som ophavsmand til ideen. Det ville være ødelæggende for hele forehavendet, hvis det kom frem, at Karstensen stod som initiativtager til et udefra kommende pres på den rigsdagsgruppe, som han selv var medlem af. I den situation var han nødt til at gå en omvej og henvende sig til en anden, in casu Becker. Med hensyn til borgergruppens øvrige initiativer den 3. april, resolutionsforslaget i borgerrepræsentationen, hvor Karstensen i et indlæg stærkt understregede valglovens centrale betydning, og den senere henvendelse til kongen var Karstensen mindre udsat, idet han i et vist omfang kunne dække sig ind under partiets svar til de radikale, idet såvel resolution som henvendelse til kongen drejede sig om valgloven og ikke om Liebe²¹. Men det er klart, at Karstensens politik i denne tredje fase af påskekrisen var en slags brinkmanship, i det små naturligvis. Han balancerede på kanten af, hvad der var foreneligt med partiets proklamerede politik. Når Karstensen løb denne politiske risiko, hænger det sammen med, at han – efter den stribe af nederlag, han havde lidt i marts – så at sige kun havde valgloven at leve for politisk. Karstensen knyttede hele sit politiske håb til, at hans valglovsforslag ville føre til en styrkelse af den konservative venstrefløj ved de kommende valg (hvilket det ikke gjorde).

Resultatet af den tredje fase var altså, at Asger Karstensen efter to forgæves forsøg (borgergruppens henvendelse til partierne og resolutionsforslaget i borgerrepræsentationen) omsider kom igennem med sin politik om at gøre valgloven til løftestang for et forlig ved en henvendelse til kongen, der på det tidspunkt var stærkt påvirket af den sociale uro i København. Derved ydede Asger Karstensen et aktivt bidrag til Liebes fald uden direkte at have krævet det, og det kom han til at stå til regnskab for i partiet, men inden det behandles, skal der kort gøres rede for, hvordan Det konservative Folkeparti stillede sig i krisens fjerde fase, forhandlingerne på Amalienborg natten mellem den 3. og 4. april.

Ved disse forhandlinger var partiet repræsenteret af Emil Piper og Johan Knudsen. De var begge af Karstensen blevet orienteret om borgergruppens henvendelse til kongen, inden de gav møde på slottet²². Der forholdt de sig gennemgående meget passivt. De frarådede ganske vist kongen at afskedige ministeriet Liebe, men på kongens udtrykkelige

21. Se note 16. Karstensen understregede stærkt dette både i mødet i det konservative forretningsudvalg den 5. april (omtales nedenfor; findes refereret i Protokollen for forretningsudvalget for Det konservative Folkeparti, Det konservative Folkepartis arkiv, RA) og senere ved behandlingen af valgloven i folketinget den 11. april. Se Rigsdagstidende 1919-1920, Folketingets Forhandlinger, sp. 5120 f.

22. Asger Karstensen, s. 102.

spørgsmål erklærede de sig villige til at samarbejde med et nyt forretningsministerium, der skulle indkalde rigsdagen, gøre valgloven færdig og udskrive valg. Derved fik de et medansvar for ministeriet Liebes afskedigelse. Det havde været muligt i fuld overensstemmelse med partiets erklæringer af 30. marts og 1. april at indtage det standpunkt, at Det konservative Folkeparti ikke ville deltage i forhandlinger om valgloven, hvis det skete på bekostning af ministeriet Liebe. Det var ikke uden grund, at Liebe følte, at hans regering havde fået for ringe støtte fra de borgerlige partier. Situationen rummede formentlig større handlemuligheder, end Piper og Johan Knudsen var på det rene med. Det konservative Folkeparti havde en nøgleposition og kunne have stillet ministeriet Liebes forbliven som betingelse for sin medvirken til vedtagelsen af en ny valglov. Hvordan Det radikale Venstre og Socialdemokratiet så ville have stillet sig er ikke til at sige; situationen opstod ikke, fordi Det konservative Folkeparti gik med til at arbejde for en ny valglov også under et nyt ministerium, og dermed var der givet grønt lys for en løsning af valglovs-spørgsmålet. Tilbage stod så alene kravet om Liebe væk over for kravet om en afblæsning af generalstrejken, og det kunne Socialdemokratiet og kongen løse på egen hånd. Det var spørgsmålet, om kongen ville hævde sin ret til at forlange valg udskrevet eller ej. Som bekendt bøjede kongen sig og lod Liebe falde. Det indebar, at kongen i den konkrete situation opgav at hævde sin ret til at forlange valg udskrevet, men det indebar ikke, at kongen opgav opfattelsen af at have denne ret. Han opgav at gøre brug af den i den konkrete situation, men kompromiset på Amalienborg den 4. april forhindrede ikke i sig selv kongen i ved en senere lejlighed at prøve at hævde sin ret til at forlange valg udskrevet. Noget andet er så, at forløbet af påskekrisen stærkt tilsagde ham at lade være²³.

23. I den forbindelse kan man måske pege på, at når påskekrisen så forholdsvis let lod sig løse, skyldes det, at afstanden mellem parterne ikke var særlig stor. Socialdemokraterne og de radikale var ikke uenige i det, der for kongen var hovedsagen: At få valg hurtigt. Det, der komplicerede valget, var ønsket om en ny valglov, men der var som nævnt nået principiel enighed før krisen, så det var heller ikke noget stort problem, hvis Det konservative Folkeparti stod fast, hvad partiet trods nogen vaklen gjorde. Tilbage var spørgsmålet om kongens ret til at kræve valg udskrevet. Det blev det egentlige kernepunkt i krisen i kraft af, at Socialdemokratiet fik generalstrejken erklæret på det meget beskedne krav Liebe væk – og ikke på kravet kongen væk (= republik) og slet ikke på kravet om rådsrepublik. Derved blev krisen både fra kongens og fra Socialdemokratiets side holdt inden for en bred parlamentarisk konsensus, hvilket i høj grad øgede muligheden for forlig. Det forekommer derfor også misvisende, når J.C. Christensen talte om at tage stødet straks, forstået sådan, at hvis det borgerlige Danmark bøjede sig for generalstrejketruslen, så ville den blive gentaget, når Socialdemokratiet ikke kunne få

Påskekrisen fik et efterspil i Det konservative Folkeparti. Det var klart, at Asger Karstensen ville komme til at stå til regnskab for, hvad han havde gjort, og det kom han. Den 5. april blev der holdt møde af partiets forretningsudvalg og rigsdagsmænd, og det startede med, at partiets to repræsentanter ved forhandlingerne på Amalienborg, Piper og Johan Knudsen, bedyrede, at de hverken havde lod eller del i det skete, dvs. afskedigelsen af regeringen Liebe, og det er rigtigt, for så vidt som de ikke havde taget initiativ til møderne på Amalienborg og heller ikke havde rådet kongen til at afskedige Liebe, men tværtimod havde rådet kongen til at beholde ham; men helt sige sig fri for at have lod eller del i det skete kunne de som anført ikke. På mødet var der imidlertid ikke nogen, der bestred deres fremstilling, og de betonedede, at det var deres indtryk, at kongen allerede inden, de kom, havde besluttet sig til at ofre Liebe. Dermed overlod de ansvaret for regeringens fald til dem, der havde været hos kongen forud for partiledersdrøftelserne, og den gruppe, der sidst havde haft foretræde for kongen – i hvert fald af dem der virkede åbenlyst – var borgergruppen. Dermed var der lagt direkte op til Asger Karstensen, som tog ordet og erklærede, at han under borgergruppens audiens bestemt også havde det indtryk, at kongen allerede havde besluttet sig til at få Liebe væk. Med andre ord: Karstensen tog ansvaret, som han havde fået overladt af Piper og Johan Knudsen, og rakte det videre til det næste led i kæden, altså til borgerrepræsentationens flertal. I øvrigt bagatelliserede han sin indsats så godt han kunne, og navnlig understregede han, at han ikke havde krævet Liebe væk, hvilket formelt set er rigtigt, men langt fra dækkende, fordi han med stor iver havde arbejdet for at skabe de nødvendige forudsætninger for fjernelsen af Liebe. Hans redegørelse vakte da heller ikke udelt tiltro, og da mødet gik over til at diskutere valgloven, var stemningen delt. Adskillige hævdede, at partiet i den nye situation frem for alt måtte søge enighed med Venstre. Resultatet blev dog, at man vedtog at arbejde videre på partiets eget grundlag, idet man dog ville prøve at få Venstre med. Det sidste var en tom gestus. Det var på forhånd klart, at der ikke kunne nås enighed mellem konservative og Venstre i valglovsspørgsmålet. Men tilføjelsen om, at man skulle prøve at få Venstre med, er udtryk for, at der i store dele af partiet var stor uvilje mod den politiske konstellation, som valgloven bragte de konservative i. Det var derfor på ingen måde sikkert, at

sin politiske vilje. Generalstrejken var erklæret til værn for det parlamentariske demokrati, og påskekrisen skabte ikke præcedens for at bruge den imod det parlamentariske demokrati.

Det konservative Folkeparti kunne bevare partisammenholdet i valglovs-spørgsmålet. Efter mødet den 5. april begyndte der, hvad Johan Knudsen har kaldt en vild flugt over mod Venstre²⁴. På et forretningsudvalgsmøde i partiet den 9. april kl. 10 om formiddagen truede Johan Knudsen og syv andre medlemmer af forretningsudvalget med at træde tilbage, hvis partiet nu ikke holdt fast ved sit eget valglovsforslag²⁵. Hvis partiet opgav sit valglovsforslag, ville det altså komme til åben partisplittelse, men det var ikke almindelig kendt. I hvert fald lykkedes det de konservative samme aften ved at true med at blokere valglovsforhandlingerne at presse det nye forretningsministerium M.P. Friis til at henvende sig til den internationale kommission, der administrerede de to slesvigske afstemningszoner og bede den udsætte sin indstilling om forløbet af den kommende grænse til efter valget i Danmark²⁶. Den 11. april blev det konservative valglovsforslag omsider vedtaget af rigsdagen, og den 12. trådte loven i kraft, og den har i hovedtrækkene været gældende siden.

Der var to strømninger, som førte til påskekrisisens løsning: 1) Den sociale uro og den trussel, som lå i generalstejken, overbeviste kongen og en del af hans rådgivere om, at det var nødvendigt at søge et kompromis. 2) Den bevægelighed i valglovs-spørgsmålet, som Det radikale Venstre havde startet ved sin henvendelse til de andre partier den 31. marts, og som Asger Karstensen havde fortsat den 3. april, skabte de nødvendige politiske forudsætninger for et kompromis. Asger Karstensen var et led, men et vigtigt led i begivenhedsforløbet. Han spillede højt spil, fordi han knyttede hele sin politiske fremtid til en vedtagelse af valgloven. Det lykkedes at få den vedtaget, men den blev en stor skuffelse for ham, og i juli trak han sig ud af Det konservative Folkeparti.

24. Kaarsted op. cit. s. 180.

25. Referat af mødet den 9. april findes i forretningsudvalgets protokol, se note 21.

26. Troels Fink: Da Sønderjylland blev delt. Bd. III, 1979, s. 101.